

Sygn. akt V CSK 25/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szulc (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa P. K.
przeciwko T. S.A. w K.
o nakazanie i zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 25 listopada 2020 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 21 września 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację pozwanego przedsiębiorcy przesyłowego od wyroku Sądu Okręgowego w L. nakazującego mu

w terminie osiemnastu miesięcy od uprawomocnienia się wyroku usunięcie lub przesunięcie z nieruchomości powoda elektromagnetycznych linii napowietrznych średniego napięcia L – [...]7 między słupami [...]3 a [...]5 oraz L-[...]1 między słupami 2[...]8 a 2[...]0 zgodnie z wariantem III opinii biegłego sądowego oraz zasądzać na rzecz powoda kwotę 6000 zł z tytułu odszkodowania za bezumowne korzystanie z nieruchomości.

Ustalił, że umową z dnia 25 lutego 2010 r. powód nabył działkę nr (...) o powierzchni 46 a 67 m² nie objętą ważnymi i obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego. Poprzednicy prawni powoda kupili tę nieruchomość od Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w dniu 9 kwietnia 1999 r. i uzyskali decyzję z dnia 18 lutego 2009 r. ustalającą warunki zabudowy dla inwestycji polegającej na budowie trzech budynków mieszkalnych i budowie drogi wewnętrznej. W związku z tą decyzją działka jest przeznaczona pod zabudowę mieszkalną.

Przez działkę powoda przebiegają dwie linie elektromagnetyczne średniego napięcia L – 7[.]1 i L – 7[...]7 stanowiące obecnie własność pozwanej. Linia pierwsza została zbudowana przed 1945 r. i poddana gruntownej renowacji w 1977 r. Linia druga została przebudowana w 1977 r. w ramach zmiany trasy linii napowietrznych związanej z planowaną budową osiedla domów jednorodzinnych. Strona pozwana wykonuje wszystkie zabiegi eksploatacyjne i czynności renowacyjne i obecny stan techniczny pozwala na dalsze wieloletnie wykorzystanie zgodnie z przeznaczeniem. Obie linie zasilają czterdzieści siedem stacji transformatorowych i linia pierwsza stanowi rezerwowe zasilanie stacji transformatorowych zasilających ujścia wody dla miasta Z., a linia druga łączy dwie stacje stanowiące rezerwę na przypadek awarii którejś z nich. Zupełne wyłączenie tych linii na działce powoda spowodowałoby brak zasilania w energię elektryczną stacji transformatorowych i uniemożliwiłoby dalsze zasilanie wielu tysięcy odbiorców energii. Powód chciałby zbudować dom jednorodzinny w miejscu centralnym na działce, przez które przebiega linia średniego napięcia. W ocenie pozwanego brak jest podstaw do przebudowy, która mogłaby się odbyć na podstawie umowy zawartej przez strony i na koszt powoda.

Linie napowietrzne nie mogą być usunięte, ale mogą być skablowane i w zależności od wersji koszt takiego czynności wyniósłby 763 270, 94 zł lub 279 353,30 zł. Jest także możliwość ich przesunięcia na część działki wskazaną przez powoda za kosztem 151 119, 20 zł bez uwzględnienia kosztu projektów. Czas konieczny na skablowanie linii wynosi dwa miesiące a na ich przesunięcie jeden miesiąc. Przy skablowaniu linii następuje eliminacja pola elektrycznego i magnetycznego a przy ich przesunięciu takie pola będą występować o wartości powyżej 100V/metr przy dopuszczalnych maksymalnie dla obiektów mieszkalnych 100V/metr.

Strefa ograniczonego użytkowania w związku z przebiegiem linii wynosi 1663,98 m².

Postępowanie w sprawie było zawieszone do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia spraw I Ns (...) /13 i I Ns (...) /16 toczących się przed Sądem Rejonowym w Z. o ustanowienie służebności przesyłu i o stwierdzenie zasiedzenia służebności, w których zapadły orzeczenia oddalające wnioski przedsiębiorcy przesyłowego.

Sąd Apelacyjny uznał za prawidłowe ustalenia Sądu Okręgowego i przyjął je za podstawę ustaleń. Wskazał, że podziela pogląd o konieczności zagwarantowania jak najszerszej ochrony prawa własności, które tylko w wyjątkowych sytuacjach może podlegać ograniczeniom. Odmowa uwzględnienia zgodnego z prawem roszczenia z art. 222 § 2 k.c. może nastąpić w okolicznościach wyjątkowych, szczegółowo wskazanych przez stronę podnoszącą zarzut nadużycia prawa podmiotowego i wykazanych w toku sporu. Uwzględnił również, że skuteczne powoływanie się na art. 5 k.c. w postępowaniach o nakazanie usunięcia linii przesyłowych z nieruchomości właściciela możliwe jest w wyjątkowych przypadkach, w których należy uwzględnić znaczenie spornego odcinka, realne możliwości usytuowania linii w innym miejscu oraz przewidywany koszt tej inwestycji. Za automatycznym oddaleniem roszczenia petytoryjnego jako sprzecznego z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa nie może przemawiać sam fakt prowadzenia przez podmiot naruszający cudzą własność działalności społeczno-użytecznej, a w żadnym

przypadku art. 5 k.c. nie może prowadzić do unicestwienia roszczenia negatoryjnego. W tej sprawie interes publiczny nie sprzeciwia się uwzględnieniu żądania powoda o usunięcie linii. Została ustalona znaczna rola dla interesu społecznego linii średniego napięcia przebiegających przez działkę powoda, jednak powoływanie się na interesy odbiorców linii elektrycznej nie może legitymować pozwanego do naruszania prawa własności powoda, bo powinien realizować zadania gospodarcze z poszanowaniem praw osób trzecich. Istnieje możliwość podjęcia trzech działań umożliwiających powodowi korzystanie z nieruchomości. Prawidłowe jest także pokrycie przez pozwaną kosztów przesunięcia linii, bo znajdowała się wprawdzie na nieruchomości powoda jeszcze przed nabyciem przez niego działki, ale ograniczenie powoda w wykonywaniu pełnego władztwa mogłoby nastąpić w wyjątkowych przypadkach. Pozwana powinna uregulować stan prawny dotyczący posiadanych urządzeń, co usiłowała zrobić w toku postępowania, ale bezskutecznie, a jako profesjonalista powinna zabezpieczyć się przed takimi sytuacjami, jak obecna. Nie bez znaczenia są okoliczności związane z pertraktacjami stron, na które pozwana nie reagowała. Termin do wykonania nałożonego na pozwaną obowiązku został ustalony zgodnie z sugestiami biegłego przy uwzględnieniu czasu na uzyskanie stosowanych uzgodnień. Zarzut, że pole elektryczne będzie uniemożliwiać wybudowanie budynku mieszkalnego, nie jest zasadny, bo biegły się wypowiedział co do tego, jakie będzie to pole i jakie będzie miało znaczenie konkludując, że jeżeli dom zostanie wybudowany w odległości 30-40 m od linii, to nie będzie zagrożenia dla mieszkańców.

Odnosząc się do wysokości zasądzzonego odszkodowania za bezumowne korzystanie z nieruchomości Sąd drugiej instancji uznał za prawidłowe oparcie się na opinii biegłej, która wyliczyła strefę ograniczonego użytkowania terenu zajętego przez linie i uwzględnienie ograniczenia powoda w możliwości wybudowania budynku w bezpośredniej odległości od nich.

W skardze kasacyjnej pozwany przedsiębiorca przesyłowy zarzucił naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 316 § 1 w zw. z 391, 378 k.p.c., art. 328 § 2 w zw. z 391 k.p.c., art. 365 § 1 i 366 w zw. z 391 k.p.c. oraz art. 382 k.p.c. oraz przepisów prawa materialnego, tj. art. 222 § 2, art. 224 § 2 w zw. z 225, 230 i

352 § 2 k.c. oraz art. 222 § 2 w zw. z 5 k.c. i art. 140 k.c. Wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sporne zagadnienie w niniejszej sprawie wiąże się z problemem, czy pozwany przedsiębiorca ma tytuł prawny do służebności przesyłu na nieruchomości stanowiącej własność powoda.

Treść art. 378 § 1 k.p.c. wyznacza granice rozpoznania sprawy w postępowaniu apelacyjnym, stanowi bowiem, że sąd drugiej instancji „rozpoznaje sprawę”, a nie tylko „środek odwoławczy”. Oznacza to, że sąd drugiej instancji w sposób w zasadzie nieograniczony raz jeszcze bada sprawę rozstrzygniętą przez sąd pierwszej instancji, a postępowanie apelacyjne stanowi kontynuację postępowania przed sądem pierwszej instancji. Sąd odwoławczy musi zbadać okoliczności wskazujące na ewentualną nieważność postępowania, przebieg i wyniki czynności procesowych sądu pierwszej instancji stosownie do zarzutów zgłoszonych przez apelującego, a w pełnym zakresie ocenić prawidłowość zastosowania w sprawie prawa materialnego. Jako instancja merytoryczna w razie dostrzeżenia błędów powinien naprawić wszystkie stwierdzone naruszenia prawa procesowego w zakresie wskazanym przez apelującego oraz wszystkie naruszenia prawa materialnego, bez względu na to, czy zostały wyknięte w apelacji.

W końcowym toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji pozwany zgłosił zarzut zasiedzenia służebności przesyłu. Zarzut ten został zgłoszony na rozprawie oraz w załączniku do protokołu z dnia 6 września 2016 r. Pozwany wprawdzie wskazał, że wniósł sprawę o zasiedzenie nieruchomości, ale wobec postanowienia oddalającego wniosek z tej przyczyny, że w ocenie Sądu nabył służebność przesyłu *ex lege*, rozważenia wymagały skutki prawne takiego rozstrzygnięcia i przesłanek zasiedzenia służebności.

Prawomocne orzeczenie jest wyposażone w prawomocność materialną, która wyraża nakaz przyjmowania, że w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak wynika to z zawartego w orzeczeniu rozstrzygnięcia, przy czym określona w art. 365 § 1 k.c. moc wiążąca określana jest jako pozytywny skutek orzeczenia,

zaś opisana w art. 366 k.p.c. powaga rzeczy osądzonej - jako skutek negatywny wykluczający możliwość ponownego rozpoznania tej samej sprawy pomiędzy tymi samymi stronami. Celem obu norm jest zapewnienie prawomocnym orzeczeniom ochrony prawnej przez nadanie im cechy niewzruszalności i stabilności.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14 (niepubl.) przy wykładni zakresu mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia pierwszoplanowe znaczenie ma dyrektywa interpretacyjna zawarta w zasadzie autonomii jurysdykcyjnej sądu, powiązana z zasadą niezawisłości sędziów i zasadą swobodnej oceny dowodów. Ograniczenie kompetencji sądu do samodzielnego rozstrzygania wszystkich zagadnień występujących w sprawie musi mieć wyraźne oparcie w ustawie, a wszystkie wyjątki i wyłączenia powinny być interpretowane ścieśniająco.

Wyrażona w omawianym przepisie moc wiążąca prawomocnego orzeczenia charakteryzuje się dwoma aspektami. Pierwszy odnosi się do faktu istnienia prawomocnego orzeczenia, zaś drugi przejawia się w mocy wiążącej rozstrzygnięcia zawartego w treści orzeczenia. Zgodnie z dominującym stanowiskiem judykatury, wynikający z mocy wiążącej stan związania ograniczony jest do rozstrzygnięcia zawartego w sentencji orzeczenia i nie obejmuje jego motywów. Przedmiotem prawomocności materialnej jest bowiem ostateczny rezultat rozstrzygnięcia, a nie przesłanki, które do niego doprowadziły. Granice mocy wiążącej określa sentencja wyroku rozstrzygająca o żądaniach stron określających przedmiot procesu, zaś uzasadnienie wyroku zawiera jedynie wyjaśnienie podstaw faktycznych i prawnych rozstrzygnięcia, a więc nie rozciąga się ona na ustalenia faktyczne i oceny dotyczące stosunku prawnego. Podkreśla się również, że jedynie w szczególnych przypadkach, zwłaszcza przy orzeczeniach oddalających powództwo lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym, gdy z sentencji nie wynika przedmiotowy zakres rozstrzygnięcia, doniosłe dla ustalenia granic mocy wiążącej mogą być motywy rozstrzygnięcia, ale tylko w takich granicach, w jakich stanowią konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia i są konieczne dla wyjaśnienia jego zakresu, tj. zakresu, w jakim indywidualizują jego sentencję jako rozstrzygnięcie o przedmiocie sporu (wyroki z dnia 8 czerwca 2005 r., V CSK 702/04 „Prawo Spółek z 2007 r., nr 4, s.54, z dnia 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06,

OSNC-ZD z 2008 r., nr A, poz. 20, z 4 grudnia 2009 r., III CZP 97/09, OSNC z 2010 r., nr 6, poz. 88, z dnia 11 lutego 2011 r., OSNC-ZD z 2012 r., nr 1, poz. 6, z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, z dnia 27 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, z dnia 21 czerwca 2007 r., IV CSK 63/07, z dnia 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, z dnia 13 marca 2008 r., III CSK 284/07, z dnia 25 czerwca 2014 r., IV CSK 610/13, z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14 - niepubl.).

Zasadą jest zatem związanie treścią orzeczenia, a jego uzasadnienie w razie oddalenia wniosku ma doniosłe znaczenie dla ustalenia granic mocy wiążącej. Rozważane mogą być motywy rozstrzygnięcia, ale tylko w takich granicach, w jakich stanowią konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia i są konieczne dla wyjaśnienia jego zakresu, tj. zakresu, w jakim indywidualizują jego sentencję jako rozstrzygnięcie o przedmiocie sporu.

Wiążą zatem w zakresie granic rozstrzygnięcia co do tego, że nie były rozpatrywane przesłanki zasiedzenia służebności na podstawie art. 292 w zw. z 172 k.c., a jedynie wyrażona ocena prawna co do nabycia służebności *ex lege*. Ponieważ w sentencji nie zostało stwierdzone zasiedzenie służebności, a więc nie zostało ustalone prawo dla pozwanego do nieruchomości powoda, to nie ma podstaw, by przyjmować wyrażony przez Sąd pogląd prawny jako objęty powagą rzeczy osądzonej i wiążący przy rozpoznaniu zarzutu zasiedzenia służebności.

W granicach przepisów prawa materialnego Sąd drugiej instancji orzeka niezależnie od zarzutów i treści apelacji, a zatem pominięcie kwestii zasiedzenia służebności nie pozwala na odparcie zarzutu pierwszego.

Słuszność zarzutu drugiego jest uzależniona od rozpoznania kwestii zasiedzenia służebności przesyłu, a zatem na obecnym etapie postępowania nie jest możliwa jego ocena.

Brak podstaw do przyznania racji skarżącemu co do naruszenia art. 222 § 2 w zw. z 5 i 140 k.c. Sąd Apelacyjny szczegółowo odniósł się do wszystkich okoliczności mających wpływ na położenie linii, wskazał na kilka możliwych rozwiązań oraz dokonał rozliczenia kosztów, które w kwocie najniższej, tj. około 150 000 zł trudno uznać za zbyt obciążające dla dobrze działającego przedsiębiorcy. Procedura administracyjna związana z przełożeniem linii jest może

uciążliwa, ale nie różni się od tych procedur, które musi dokonywać pozwany w związku z prowadzeniem nowej linii, zwłaszcza że jest możliwość poprowadzenia linii na działce powoda w innym miejscu. Problem ten może mieć jednak znaczenie tylko w razie przyjęcia, że przedsiębiorca przesyłowy nie zasiedział służebności przesyłu.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zd. 2 k.p.c. w zw. z 13 § 2 k.p.c.